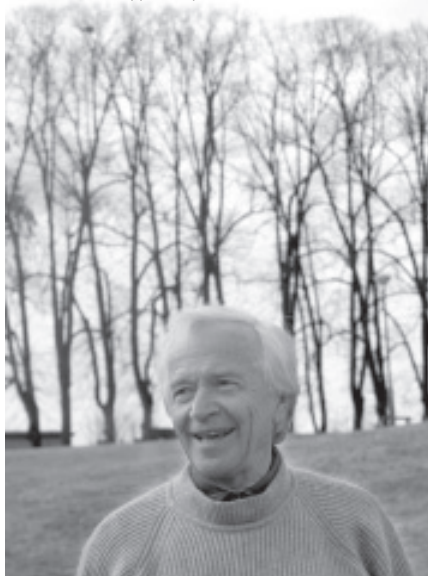

Kriminalitetskontroll som industri

Kriminologiprofessor Nils Christie fikk nylig Fritt Ords pris for kritisk og uredd forskning og formidling i mange tiår. Hans bok "Kriminalitetskontroll som industri" har vakt betydelig internasjonal oppsikt, blant annet for sin skarpe kritikk av amerikansk og russisk straffeprosedyre. Med samtykke fra forfatteren og Universitetsforlaget kan Samfunnsspeilet bringe kapittel tre fra tredje reviderte utgave av denne boken, der Christie presenterer nivåene for bruk av fengsel verden over ved bruk av internasjonal statistikk. Forskjellene i fangetall er betydelige, og Christie poengterer at man ikke må forstå dette som et utslag av forskjeller i kriminalitetsnivå. Kartfigurene i artikkelen er noe endret av hensyn til Samfunnsspeilets layout.

Foto: Cornelius Poppe/Scanpix

Kriminologiprofessor Nils Christie

Straffens geografi

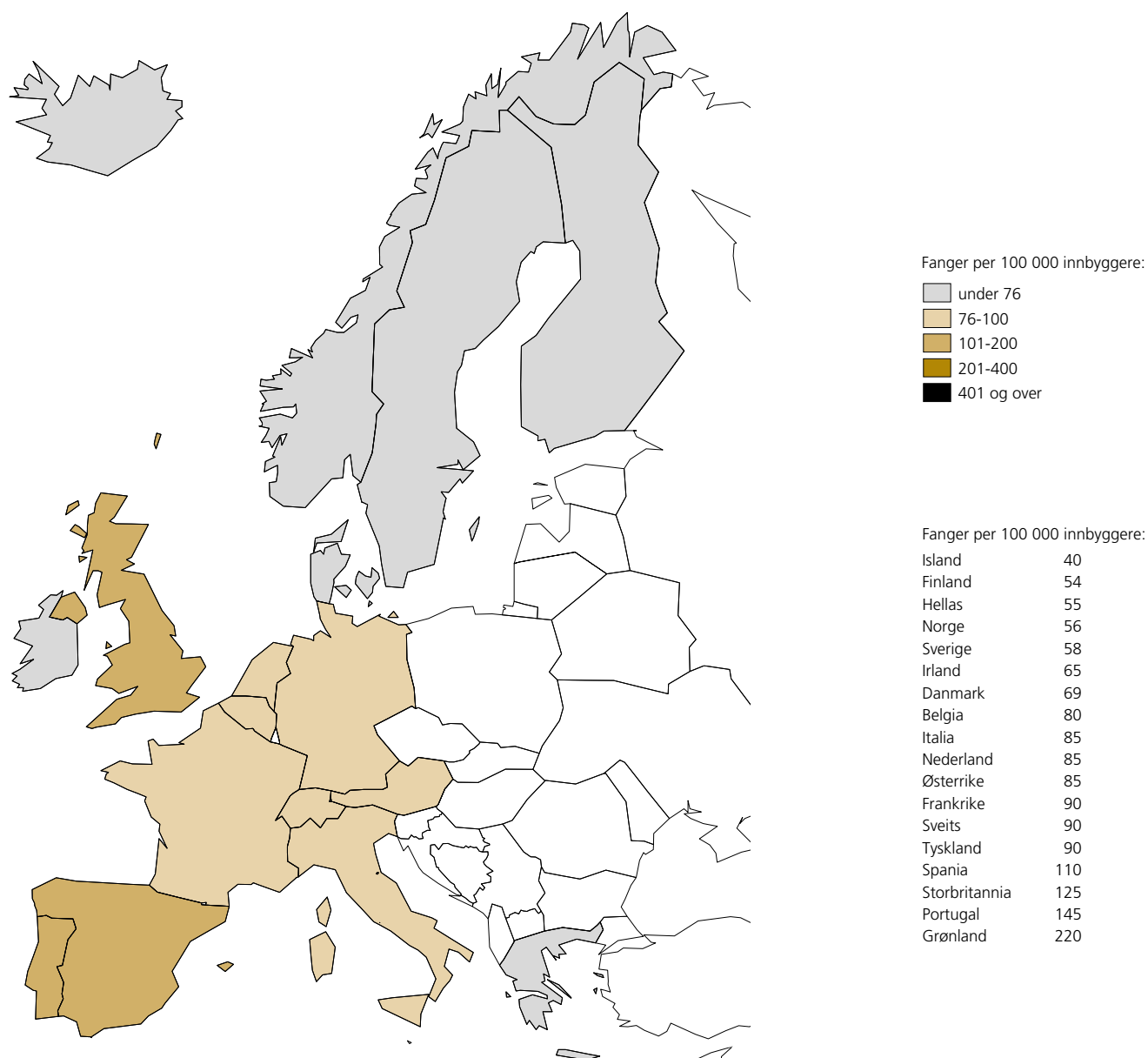
3.1 Mål på pine

Den mengde straff som rettssystemene anvender, kan måles på mange måter. Jeg vil særlig anvende fangetall. Nest etter henrettelse er fengsel det sterkeste maktmiddel myndighetene kan anvende. Nå kan det riktignok sies at det også finnes mange andre sterkvirkende, men mer subtile maktmidler. Vi lever alle under forskjellige former for tvang og styring; vi er tvunget til å arbeide eller skaffe penger på annet vis for å overleve, vi må bøye oss for overordnede, vi er fanget av klassesilhørighet eller i klasserom, vi kan være låst fast i dårlige parforhold eller med knugende eneansvar for gamle eller småbarn. I stater uten dødsstraff er likevel ingen tvang sterkere enn fengselets og ingen mer total i omfang. I tillegg kommer selvfølgelig fengselets særpreg som den tilsiktede ondepåføring med degradering av den som rammes og med demonstrering av staters makt.

Som mål på bruk av fengsel vil jeg anvende de relative fangetall, dvs. antall fanger pr. 100 000 innbyggere. Dette er intet presist mål, men det beste vi kan finne hvis vi vil sammenligne forskjellige nasjoner. Steenhuis og medarbeidere (1983) er kritiske til en slik målestokk. De peker på at et lavt antall fanger pr. 100 000 innbyggere kan være et resultat av at mange har fått meget korte straffer, eller av at noen få har fått meget lange straffer. Dette er det viktig å huske på, men jeg vil nok likevel mene at det har noe for seg å si at et land med 700 fanger pr. 100 000 innbyggere har en helt annen "samfunnskarakter" enn et land med f.eks. 70 fanger pr. 100 000 innbyggere. Antall innsetninger i fengsel blir også av og til foreslått som et mulig mål. Men med et slikt mål skapes problem om hva som skal regnes som en innsetting. Er det en innsetting å bli innbrakt på politistasjonen, og etter avhør sluppet fri? Er det en innsetting å bli satt i ventecelle, men hvor lenge – 4 eller 24 timer? Eller skal det bare regnes som innsetting om dommeren har bestemt at man skal settes inn? Og hva da om dommeren ikke sier dette før det er gått dager eller uker?

Problematisk er også tolkningen av tallene. Fangetall kan sees som indikatorer på kriminalitetssituasjonen i et land. Denne synsmåten samsvarer med et syn på lovbrudd som naturgitte fenomen. Samfunn med høye fangetall sees som samfunn med høy kriminalitet, mens de med lave fangetall sees som fredelige pletter. Økning i fangetall tas som tegn på at kriminaliteten

Kart 3.3-1. Vest-Europa

Kilde: Wamsley 1999.

er steget, mens nedgang tas til inntekt for at kriminalitetssituasjonen er endret til det bedre. Dette er nok den vanligste måten å tolke fangetall på.

Men denne tolkningen samsvarer dårlig med perspektivet i foregående kapittel. Det ble der pekt på at lovbrudd kan sees som en uuttømmelig ressurs. Med et slikt perspektiv åpnes det for spørsmål om hvor meget som hentes ut av ressursene; hvor meget av det uønskede som kriminaliseres, og hvor meget av det kriminaliserte som fører til fengsling. I dette perspektiv kan fangetallene sees som sluttproduktet av myriader av forskjellige krefter. Utfordringen blir å beskrive og å forstå disse krefter.

3.2 Kart over pine

Jeg vil ta kart i bruk for å vise utbredelsen av fengselsstraff i Europa og på det amerikanske kontinent. Andre deler av kloden burde vært med. Jeg har nok mange av de nødvendige tallene, men mangler mye annen kunnskap om disse landene, og våger derfor ikke å ta dem med. Tall uten mening skaper bare støy i den sosiale analyse. Noen av tallene jeg vil anvende stammer fra Roy Wamsley (1999), en forsker i det britiske innenriksdepartement. Andre tall har jeg selv skaffet gjennom egne kontakter i de land som er med i presentasjonen.

3.3 Vest-Europa

Kart 3.3-1 viser fangetall i Vest-Europa pr. 100 000 innbyggere. De fleste av tallene er basert på de daglige middeltall i vedkommende land, dvs. summen av disse delt på årets dager. De fleste av oppgavene gjelder for årene 1998 eller 1999.

Et hovedinntrykk fra kartet er at det selv innen Vest-Europa finnes store forskjeller landene imellom. Island ligger helt på bunn med bare 40 fanger pr. 100 000 innbyggere, mens Portugal er rekordholder med hele 145 pr. 100 000, altså tre og en halv gang så mange som Island.

Et annet klart trekk er forskjellene mellom de nordiske land og det øvrige Vest-Europa. Spesielt Finland, Norge og Sverige har lave fangetall. Slik var det også tidligere i Danmark, men vi ser av kartet at Danmark nå begynner å nærme seg sine naboer lenger sør i Europa. Storbritannia ligger relativt høyt. Dette er bemerkelsesverdig av flere grunner. For det første er det et nytt fenomen. Med Winston Churchill som innenriksminister hadde Storbritannia helt nede i 30 fanger pr. 100 000. Churchill fant det upassende at hans land hadde så mange fattigfolk i fengsel, og ble pådriver i en meget aktiv politikk for å få ned tallene. Men etter annen verdenskrig er tallene stadig økt. Ved førsteutgaven av denne bok lå fangetallene på 90 pr. 100 000 innbyggere. Også Nederland var tidligere et utpreget lavfengselsland, men har senere tilpasset seg sine nærmeste naboer.

3.4 Øst- og Sentral-Europa

Russland er den suverene leder i Europa når det gjelder fangetall. Det fremgår av Kart 3.4-1. I 1999 hadde de i Russland 685 fanger pr. 100 000 innbyggere, mer enn ti ganger så mye som i Norden og nesten fem ganger tallet for Storbritannia. Og Russland ser ut til å være trendskeeperen for de omkringliggende land. Hviterussland har 505 fanger pr. 100 000, deretter følger Ukraina med 415 og de baltiske stater med Latvia helt oppe i 410 pr. 100 000. Men så ser vi at tallene synker med økende avstand fra Russland og tilsvarende økende nærhet til Vest-Europa. Lille Slovenia har plassert seg på samme nivå som Island, med 40 fanger pr. 100 000 innbyggere.

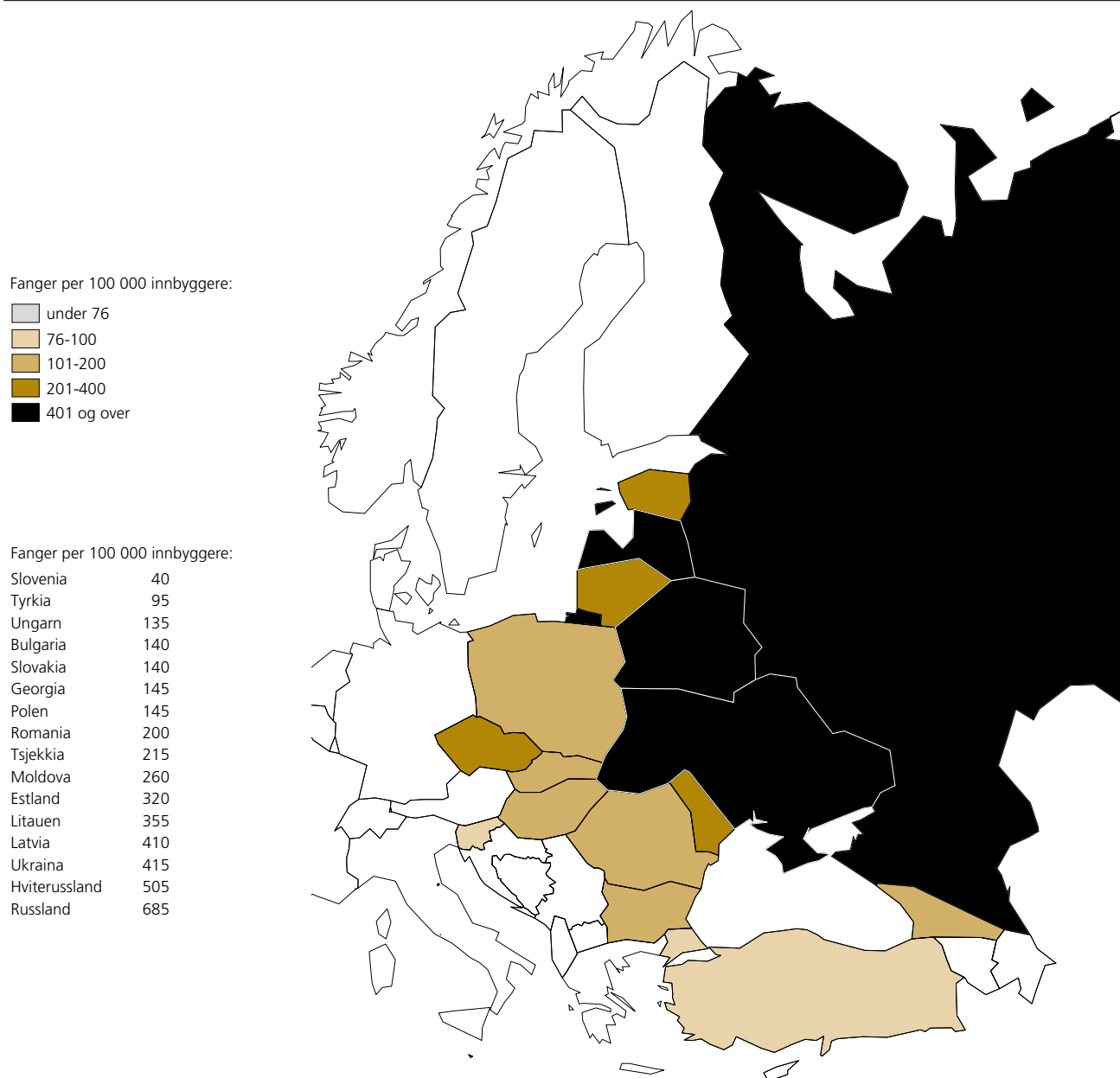
Med Russlands dominerende posisjon i dette bildet, er det nødvendig å se litt mer detaljert på hva som der har hendt. Tabell 3.4-1 viser noen trinn i utviklingen etter den annen verdenskrig, den russerne kaller den store patriotiske krig. Denne tabellen har det ikke vært lett å lage. Mitt første besøk i Russland var i 1967. På det tidspunkt var all kriminalstatistikk vel bevarte statshemmeligheter. Det fortsatte denne statistikken med å være helt fram til 1989. Men langsomt myknet regimet, og enkelte tall lekket ut. Jeg er meget stolt over en metode som viste seg spesielt anvendelig i denne situasjonen – humringsmetoden kaller jeg den. Kollegaer i det gamle Sovjetsam-

Tabell 3.4-1. Fanger pr. 100 000 innbyggere i Sovjetunionen/Russland 1950–1999

År	Fanger pr. 100 000 innbyggere
1950	1 400
1979	660
1989	353
1993	573
1994	611
1995	685
1996	704
1998	685
1999	685

Kilde: Wamsley 1999, Getty mfl. 1993 og personlige opplysninger.

Kart 3.4-1. Sentral og Øst-Europa

Kilde: Wamsley 1999 og personlige opplysninger.

veldet kunne ikke fortelle meg hvor mange fanger de hadde. Men de hadde ansikter, og de lagde lyder. Jeg husker spesielt et nordisk-sovjetisk forskningsmøte i Sverige i 1989. Her foreleste jeg over fengselsforhold og fangetall, og det var naturlig å nevne flere anslag jeg hadde gjort over fangebefolkningen i Sovjet. Jeg antydte nok også at jeg gjerne ville vite om jeg var fullstendig på villspor. Og det kom svar, i form av kroppsspråk. Tall langt fra mål ble mottatt med taushet eller småirritasjon. Tall som traff ble mottatt med velvillig humring. Men ingen sa noe. I dag legges tallene fram om man spør.

Som vi ser fra tabellen, var fangetallet i 1950 nesten ufattelig høyt. Det var på 1 400 fanger pr. 100 000 innbyggere, altså 1,4 % i det som på den tid var Sovjetsamveldet. Dette er et anslag fra Getty og medarbeidere (1993). Det må ha vært over 2,5 millioner fanger i Sovjetsamveldet den gang, på en befolkning rundt 200 millioner. Hovedtendensen i tabellen er krystallklar. Etter en kraftig nedgang i fangebefolkningen fram til 1989, det var i Gorbatsjov-perioden, har tallene vært på jevn vei oppover. Helt i det siste ser utviklingen ut til å ha stoppet opp, men jeg er ikke helt trygg på at dette er riktig. Noen store amnestier kan ha lettet presset, men Abramkin (personlig samtale sommeren 1999) mener at tallene nå er oppe i over 700 hvis man inkluderer enkelte tvangsinstusjoner utenom fengselsvesenet. Lignende antagelser kommer fra andre kollegaer i Russland. Vi kjenner heller ikke antall internerte blant militære, og slett ikke antall internerte i forbindelse med krigen i Tsjetsjenia.

Russland har fengsler, disse rommer hovedsakelig varetektsfanger. Og de har hva de kaller kolonier, tidligere kalt GULAGER, dette er i hovedsak arbeidsanstalter for fanger som har fått sin dom. Antall varetektsfanger vokser jevnt, i 1990 var det 150 000 av dem, i 1999 var det 269 000. Varetektsfangene lever under spesielt vanskelige forhold.

Det er mye mer å si om Russlands fengsler. Så mye at vi vil trenge hele kapittel 6 for dette formål. Men allerede nå er én konklusjon helt klar: Russland er den store innesperrer i Europa.

3.5 Nord-Amerika

Kart er her overflødig. To tall står sentralt:

129

709

Det første er fangetall pr. 100 000 innbyggere i Canada akkurat nå. Det andre er det tilsvarende tallet for USA. To land så nær hverandre, en uendelig lang felles grense, samme språk for de fleste, samme media, samme tenkning om penger. Men med en administrativ struktur i Canada nærmere Europa. Og i Canada med mer i behold av et sosialt sikkerhetsnett.

En oversikt over fengselssituasjonen i USA presenteres i Tabell 3.5-1. I første kolonne finner vi de offisielle tall for 1998 og i siste kolonne finner vi tallene for 1999. Det er tre hovedtyper fengsler i USA som her kommer fram. I de føderale fengsler og i de statlige fengslene soner de lengste straffene. Som vi ser, er det her vi finner de fleste av fangene. I tillegg kommer fangene i lokalfengslene. Her finner vi gjerne en tredjedel av fangebefolkningen. Statistikken fra lokalfengslene var lenge skrøpelig, og i mange rapporter fra USA er disse fangene utelatt. Men også i lokalfengslene sitter mange langtidssonere, ikke minst fordi plassmangelen i de andre systemene hindrer overføringene. Flere av lokalfengslene er også kolossale etter nordiske standarder.

Hovedinntrykket av tabellen er omfang og vekst. Tallene for 1998 er de siste tilgjengelige offisielle tall. Vi finner her en fangebefolkning på 1,8 millioner, noe som gir 672 fanger pr. 100 000 innbyggere. Men så kommer tillegg i løpet av 1999 på hele 109 000 fanger, slik at vi ved århundrets utgang

Tabell 3.5-1. Antall fanger i USA 1998¹ og et estimert² antall for 1999. Totalt, og pr. 100 000 innbyggere

	1998	Estimert økning	1999 (Estimert)
Statlige og føderale fengsler ..	1 232 900	80 139	1 313 039
Lokale fengsler ..	592 462	29 031	621 493
Totalt	1 825 362	109 170	1 934 532
Pr. 100 000 innbyggere	672		709 ³

¹ Fanger i føderale og statlige fengsler er talt 31. desember og fanger i lokale fengsler er talt 30. juni (fra Bureau of Justice Statistics Bulletin "Prisoners in 1998"). Personer som er under tilsyn utenfor fengsel er ikke tatt med i tallene.

² Estimert er basert på den gjennomsnittlige årlige veksten i fangetallene 1990–98. For føderale og statlige fengsler var den gjennomsnittlige årlige veksten i fangetallene 65 % mens den var 49 % for lokale fengsler (fra Bureau of Justice Statistics Bulletin "Prisoners in 1998", s. 2).

³ Utregningen er basert på en befolkning på 273 millioner. 30. juni 1999.

Tabell 3.5-2. Antall fanger i USA i 1998¹ og et estimert antall for 1999. Totalt og pr. 100 000 voksne.²

	1998	1999
Totalt antall fanger	1 825 362	1 934 532
Pr. 100 000 voksne	911 ³	956 ⁴

¹ Fanger i føderale og statlige fengsler er talt 31. desember og fanger i lokale fengsler er talt 30. juni (fra Bureau of Justice Statistics Bulletin "Prisoners in 1998"). Personer som er under tilsyn utenfor fengsel er ikke tatt med i tallene.

² Personer som er 18 år eller eldre.

³ Det var 200,4 millioner innbyggere i USA som var 18 år eller eldre den 1. juli 1998.

⁴ Det var 202,3 millioner innbyggere i USA som var 18 år eller eldre den 1. mai 1999.

Tabell 3.5-3. Antall personer under kontroll av straffesystemet i USA i 1998 og et estimert antall for 1999.

	1998	1999
Fanger	1 825 362	1 934 532
Under tilsyn utenfor fengsel	140 217	146 187
Personer med betinget dom og prøveløslatte ved årets begynnelse ¹	3 946 921	4 107 584 ²
Totalt under straffesystemets kontroll	5 912 500	6 188 303
Pr. 100 000 innbyggere	2 187	2 267 ³

¹ Department of Justice (1998).

² Basert på 3 % vekst i antall personer med betinget dom og 13 % vekst for prøveløslatte - det samme som foregående år. Den årlige veksten for begge siden 1990 er 3 % - bruk av dette tallet ville gitt et noe høyere estimat (18 725 fler personer).

³ Basert på et innbyggertall på 273 millioner.

finner over 1,9 millioner fanger og 709 pr. 100 000. Disse siste tallene er basert på våre egne beregninger, den offisielle statistikken foreligger ikke ennå. Men det ser ut til å stemme ganske godt. I februar 2000 kom det melding om at fangetallene i USA hadde passert 2 millioner.

Nesten alle disse fangene er voksne. I Tabell 3.5-2 har vi sammenlignet fangetallet for 1999 med antall voksne i befolkningen. Vi ser da at fangetallet pr. 100 000 voksne stiger til 956, altså nesten 1 prosent.

USA holder også god rede på antall personer under kontroll av strafferettsvesenet. Dette har gjort det mulig for oss å komme fram til Tabell 3.5-3. Her finner vi tre hovedkategorier. Først de nå velkjente tall for antall fanger. Deretter en liten gruppe som i telleøyeblikket er utenfor fengslene, men egentlig hører hjemme der. Så kommer antall som har betinget dom med tilsyn eller som er løslatt på prøve fra fengslene. Det totale antall som står under strafferettsvesenets kontroll blir i 1999 6,2 millioner mennesker, eller 2,3 prosent av befolkningen.

De fleste av disse personene vil være nokså unge. Et meget forsiktig anslag, basert på offisiell statistikk, er at 85 prosent av det totale antall som står under strafferettsvesenets kontroll er mellom 18 og 44 år gamle. Ut fra et slikt anslag, viser Tabell 3.5-4 at nesten 5 prosent av befolkningen fra 18-44 år til enhver tid står under strafferettslig kontroll.

De fleste innen denne sektor vil også være menn. Det fremgår av Tabell 3.5-5. Av de 6,2 millioner som blir kontrollert av strafferettsvesenet, er 5,2 menn, det er 3,9 prosent av alle menn i USA. Men vi har jo allerede sett at de fleste av disse er unge menn. Ser vi bare på den yngste halvdel av den mannlige befolkning, og det er hva vi har gjort i Tabell 3.5-6, finner vi at noe over 8 prosent av denne til enhver tid står under strafferettslig kontroll.

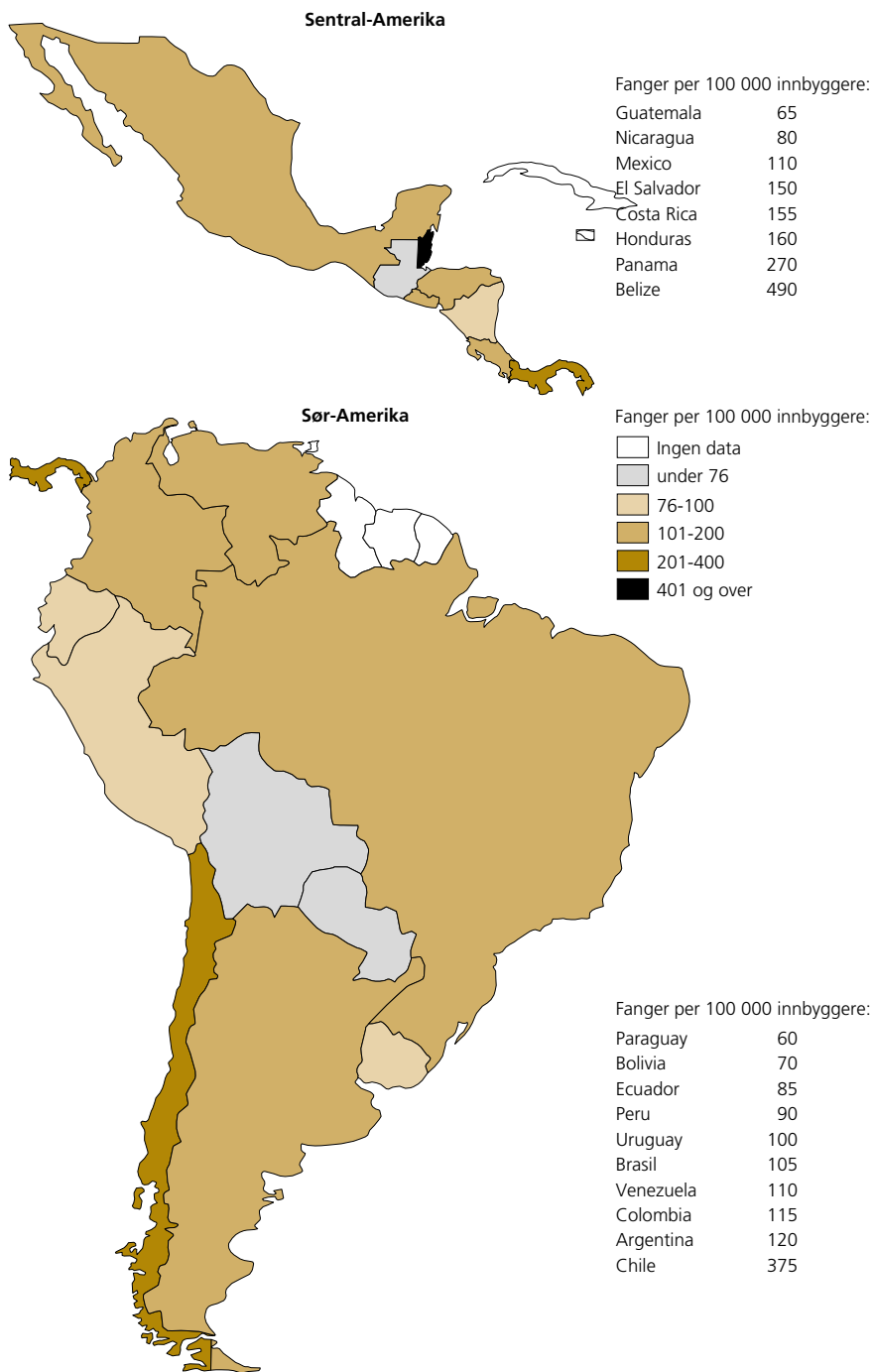
Konklusjonen kan vanskelig bli annet enn at USA har en betydelig større andel av sin befolkning under kontroll av strafferettsvesenet enn noen annen industrinasjon i Europa eller i Amerika. Men det finnes en viss usikkerhet ved vurderingen. Russland er den eneste konkurrent. Når det gjelder fangetall, står disse to straffegigantene nokså likt, trolig med et svakt forsprang for USA. Men i tillegg kommer så USA med sitt overveldende antall under en eller annen form for tilsyn. På den annen side har jo Russland stadig sine særegne kontrollformer. Innbyggerne må ha pass for reiser innen landet, og det kreves spesiell tillatelse til å flytte inn i storbyer som Moskva og St. Petersburg.

3.6 Sør for USA

To nye kart illustrerer situasjonen i henholdsvis Sentral-Amerika (Kart 3.6-1) og Sør-Amerika (Kart 3.6-2). Vi finner Chile på topp med 375 fanger pr. 100 000 innbyggere, deretter Panama med 270, Honduras med 160, Costa Rica med 155 og El Salvador med 150. På bunnen finner vi land som Guatemala med 65, Bolivia med 70 og Nicaragua med 80 fanger pr. 100 000 innbyggere. Cuba er ikke med på kartet, her er fangetall fortsatt en stats-hemmighet. Mitt anslag, basert på samme metoder som gav meg noen av de russiske tallene, er at Cuba i dag har omtrent 300 fanger pr. 100 000 innbyggere.

Kart 3.6-1. Sentral-Amerika og Kart 3.6-2. Sør-Amerika

Kilde: Wamsley 1999.

Men det bør nok ringe varselklokker om vi forsøker å forstå tallene fra Sentral- og Sør-Amerika. Noen av disse land har gode tellesystem, det kan gjøre at det ser ut som de har flere fanger enn land med dårlige tellesystem. Noen land har med militære fengsler, andre har det ikke, noen tar med politiarrestene, andre gjør det ikke, selv om det i praksis er slik at fanger enkelte steder kan tilbringe årevis under meget dårlige forhold slike steder.

Tabell 3.5-4. Antall personer under kontroll av straffesystemet i USA i 1998, og et estimert antall for 1999. Voksne, og voksne i alderen 18-44 år

	1998	1999
Totalt under straffesystemets kontroll...	5 912 500	6 188 303
Pr. 100 000 voksne	2 950 ¹	3 059 ²
Pr. 100 000 voksne i alderen 18-44 år ³	4 623 ⁴	4 835 ⁵

¹ Det var 200,4 millioner innbyggere i USA som var 18 år eller eldre den 1. juli 1998.

² Det var 202,3 millioner innbyggere i USA som var 18 år eller eldre den 1. mai 1999.

³ Tallet er basert på at 85 % av alle under strafferettsapparatets kontroll er voksne i alderen 18-44 år. For 1998 utgjør dette 5 025 625 personer, og for 1999 5 260 058 personer.

⁴ Det var 108,7 millioner innbyggere i USA som var mellom 18 og 44 år den 1. juli 1998.

⁵ Det var 108,8 millioner innbyggere i USA som var mellom 18 og 44 år den 1. mai 1999.

Tabell 3.5-5. Estimert antall menn under kontroll av straffesystemet i USA 1999. Totalt, og pr. 100 000.

	1999
90 % av 2 080 719 fanger og personer under tilsyn utenfor fengsel ¹	1 872 647
80 % av 3 410 135 med betinget dom ²	2 728 108
89 % av 6 974 49 prøveløslatte ³	620 729
Totalt antall menn under strafferettslig kontroll	5 221 484
Kontrollerte menn pr. 100 000 menn i befolkningen ⁴	3 923

¹ Dette er et forsiktig estimat. Fanger i statlige og føderale fengsler er talt 31. desember, og fanger i lokale fengsler er talt 30. juni.

² Opplysningen er hentet fra Department of Justice (16. august 1998).

³ Samme kilde som i note 2.

⁴ Den 1. mai 1999 var det 133,1 millioner menn i befolkningen.

Tabell 3.5-6. Antall menn under kontroll av straffesystemet i USA 1999. Voksne, og voksne i alderen 18-44 år.

	1999
Totalt antall kontrollerte menn .	5 221 484
Kontrollerte menn pr. 100 000 voksne menn ¹	5 377
Kontrollerte menn pr. 100 000 menn i alderen 18-44 år ²	8 159

¹ Det var 97,1 millioner menn over 18 år den 1. mai 1999.

² Det var 54,4 millioner menn i alderen 18-44 år den 1. mai 1999. Tallet er basert på at 85 % av menn under kontroll av strafferettsapparatet er voksne i alderen 18-44 år. For 1999 blir dette 4 438 261 menn (18-44) under strafferettslig kontroll.

Referanser

Bureau of Justice Statistics Bulletin August 1999. *Prisoners in 1998*. U.S. Department of Justice, Washington.

Department of Justice (www.ojp.usdoj.gov).

Getty, J. Arch, Gabor T. Rittersporn og Viktor N. Zemskov. 1993. Victims og the Soviet Penal System in the Pre-war Years: A First Approach on the Basis of Archival Evidence. I: *American Historical Review*, oktober, s. 1017-1049.

Steenhuis, D. W., L. C. M. Tigges og J. J. A. Essers 1983. The Penal Climate in the Netherlands. Sunny or Cloudy? I: *The British Journal of Criminology*. s. 1-16.

Wamsley, Roy 1999. *World Prison Population List*. Home Office Research, Development and Statistics Directorate. Research Findings No. 88. Home Office, London.

Jeg besøkte nylig en politiarrest. Den lå i sentrum i en glitrende storby. Ved siden av fengselet lå et internasjonalt hotell. Det kan ha vært åtte-ti etasjer høyt. Hotell trenger rom for staselige inngangspartier, møtesaler, restauranter, suiter, dobbelt- og enkeltværelser, og selvfølgelig også for å romme alle installasjonene for å holde hotellet svalt og behagelig i det tropiske klima. Ved siden av hotellet lå fengselet. Hotellgjestene ville neppe ane at det lå et fengsel i nabobygget. Mot gaten var det en politistasjon. Bygget i bakgården tok ikke mye plass. Det var fire eller fem rom for fangene. I ett av dem var det 300 fanger, pakket sammen, intet luftkjølingsanlegg, heller ingen luftgård. De hadde noen dusjer, men de kunne ikke anvendes på dagtid. Det var så fullt i rommet at flere fanger måtte stå i dusjen. Noen fanger hevdet at de hadde vært flere år i dette fengselet.

Noen dyptgående analyse av de to siste kartene ligger utenfor min kompetanse. Jeg tar dem med for å skape ramme for forståelsen av tallene i Nord-Amerika. I totalbildet av det amerikanske kontinent blir USA-situasjonen enda mer ekstrem. Det er ikke karakteristisk for kontinentet som helhet å ha slike fangetall. USA er ekstremt avvikende, omgitt som det er av Canada og Mexico, to land som kulturelt og økonomisk er meget forskjellige fra hverandre, men begge med fangetall på vesteuropeisk nivå.

3.7 Tankemønstrenes kraft

Tankemønstre og forestillinger om hvordan verden er satt sammen, er ikke upraktiske symboler i hjerner eller bøker. De brøyter vei for handling. Om man tror at fangetall er indikatorer på kriminalitetsnivået, vil utviklingen i disse tallene kunne sees som skjebnebestemt. Lovbryterne har initiativet, de gjør det gale, og autoritetene må svare med straff. Fangetallene blir skjebne, ikke valg.

Det alternative perspektiv er å se på samfunnet som stillet overfor en nærmest ubegrenset mengde handlinger som kan bli gitt den mening å være kriminalitet. Dette er mitt perspektiv, og jeg vil allerede i neste kapittel gi flere eksempler som underbygger denne oppfatning. Men vi har nå sett at forskjellige samfunn møter dette reservoar av uønskede handlinger på svært forskjellige måter. Fangetallene viser betydelige forskjeller fra stat til stat. Spørsmålet blir da: Hvis volumet av uønskede handlinger ikke kan forklare forskjellene, hvordan kan de da forklares?

Jeg vil nærme meg problemet ved å sammenligne ytterpunkter. For det første: Noen av disse moderne industrisamfunn har meget lave fangetall. Hvordan kan dette forklares? Hva er de sosiale mekanismer bak en lav fangebefolkning?

Og som neste og omvendte problem: Hva er mekanismene bakom tallene i samfunn som er storbrukere av fengsel?

I kapitlene 4 og 5 diskuteres disse spørsmål. For å komme nærmere en forståelse av land med ekstraordinært mange fanger, vil dessuten kapittel 6 inneholde en spesialstudie av Russland, mens USA får det meste av vår oppmerksomhet i kapitlene 7 til 9. Deretter følger tre kapitler hvor spørsmålene settes inn i en bredere sammenheng.